

kommunistaságáról mond el Hegedűs. Ady a *Magyar Pimodánban* „Artás és Téboly”-nak nevezi Szűts Dezsőt. Elzüllött, nagy írói tehetség volt; 1906 vagy 1907-ben betegként helyezték el a lipótmezei elmegyógyintézetben. (Ady *A bolondok* c. novellájában izgalmasan érdekes jellemképet fest róla.) Szűts később *Tiszántúli* álnéven a legaljasab-

ban duplázott rá *Dunántúli* (az öreg Rákosi Jenő) Ady-ellenes támadásaira. A továbbiakban eddig ismeretlen, igazolt adatokat közöl Adyról s egyes barátairól.

Hegedűs könyve, egészben véve, nagy előbbrejutást jelent Ady váradi éveinek helyes megismerésében.

Földessy Gyula

BATSÁNYI JÁNOS VÁLOGATOTT MŰVEI

Sajtó alá rendezte Keresztury Dezső és Tarnai Andor Bp. 1956. Szépirodalmi Kiadó. (Magyar Klasszikusok.)

Batsányi János verseinek 1953-ban megjelent kritikai kiadása nemcsak lapangó szövegeket hozott napfényre, s nemcsak a már ismert versek mintaszerű szövegkritikai vizsgálatát végezte el, hanem hatalmas filológiai-történeti jegyzetapparátusában feltárta a költő életének számos ismeretlen mozzanatát, műveinek eddig csak részben kibogozott személyes-politikai-irodalmi vonatkozásait is. Batsányi költői és emberi egyéniségének a kritikai kiadás apró vonásaiból egyberajzolódó képe sok vonatkozásban új, s egészében annyira jelentős volt, hogy világossá vált egy népszerű kiadás szükségessége, annál is inkább, mivel a költő művei egy fél évszázad óta csak szűkre méretezett válogatásokban kerültek az olvasóközönség kezébe. Ezt a hiányt volt hivatva pótolni Batsányi válogatott műveinek a Magyar Klasszikusok sorozatban megjelenő kötete: feladata az volt, hogy az eddig csak két-három verse alapján közismert költő oeuvre-jének minden lényeges elemét közel vigye az olvasóközönséghez, s ezáltal a köztudatban élő hiányos vagy ferde nézeteket Batsányi alakjának és működésének teljes, igaz, őt megillető értékelésével váltsa fel. Ismertetésünkben azt kell lemérnünk: mennyiben felel meg a kiadvány ennek a követelménynek.

A kötet élén Keresztury Dezső mintegy négy iv terjedelmű bevezetése áll. A korábbi, nagyterjedelmű Batsányi-irodalom (életrajzát háromszor is megírták, s pályája érdekesebb epizódjairól kisebb-nagyobb tanulmányok egész sora keletkezett) Batsányi jelentőségének, személyének és művének együttes értékelését nem végezte el. A kötet bevezető tanulmányának tehát, népszerűsítő célkitűzése mellett, egyben az irodalomtörténeti értékelés feladatát is elsőnek kellett elvégeznie.

Keresztury tanulmánya mintaszerűen egyeztetni össze a népszerűség megkövetelte szempontokat a tudományosság igényével. Az olvasó számára ez a bevezetés Batsányi élete állomásainak ismertetésével, főbb alkotásainak elemzésével s korához való viszonya

jellemzésével a legkitűnőbb alapot nyújtja a költő műveinek megértéséhez és élvezéséhez. Ugyanakkor, amikor világosan kijelöli Batsányi irodalmi és politikai jelentőségét, személyes, emberi közelségbe hozza az olvasóhoz, alkotásait mint egyéniségének, fejlődésének, korának összetevőiből születő dokumentumokat jelenítve meg, s ha a bevezetés után fellapozzuk a költeményeket, nem egyes versek, hanem egy — éppen összefüggéseiben legérdekesebb — életmű tárul fel előttünk.

Ugyanakkor a Batsányi-kutatásoknak is jelentős állomása a tanulmány. Bevezetőül Keresztury felveti azt a nagyszámú ellentmondást, problémát, melyek a pálya s az életmű körül még megoldásra várnak (8—9. l.). Feladata természetesen nem lehet az, hogy e kérdésekre egyenként válaszoljon; az ellentmondások legtöbbször a tárgyalás során mégis feloldódik. A tanulmány egyfelől azáltal éri ezt el, hogy Batsányi pályáját a kor történélmének, politikai és szellemi életének háttere előtt vizsgálja, az események és áramlatok hatását gondosan számontartja; másfelől oly módon, hogy a költői alkotást beállítja a magyar költészet fejlődésének egészébe, az adott keretek között lehető részletességgel elemezve ki az előzményeket, rokonokat és folytatókat. Ez a módszer adja meg az alapot Batsányi alakjának gazdagon árnyalt, sablonoktól mentes megrajzolásához; nemcsak az első magyar politikai költőről kapunk képet, hanem egy változatos pálya minden vonatkozásáról: a történelem nagy eseményei, s a magánélet apró vagy nagy fájdalmai és örömei által alakított egyéniség fejlődéséről, a szerkesztőről, a politikai és irodalmi élet olykor háttérbe húzódó, olykor aktív és kezdeményező résztvevőjéről épp úgy, mint a szerelmesről, a férjről és barát-ról, a fogolyról és a száműzöttről, vagy a kéziratait javítgató, féltő, sorsa nehéz fordulóiból is átmenteni főrekvő íróemberről.

A jellemzés egyik legfontosabb eszköze a költő tartalmatöbbször verseinek elemzése, eszmei, tartalmi, történeti vonatkozásaik ki-

bontása. Ennek során nemcsak Batsányi eddig is közsímet és helyesen értékelt verseiről kapunk új, elmélyült elemzést, mint például a franciaországi változásokra írott versről vagy a kufsteini elégiákról; a versanyag gondos vizsgálata lehetővé teszi azt is, hogy a tanulmány újjáértékelhesse Batsányi pályájának egyes állomásait, mint pl. a linzi korszakot, melynek verseiből nem a „megtorpanó”, hanem a felismert hivatásához ragaszkodó, a jelenhez szóló költő alakja bontakozik ki. A mondanivaló elemzését az egyes alkotások hatásának figyelemmel kísérése egészíti ki.

A kutatás eddigi eredményeinek összefoglalása mellett a tanulmány kijelöli a soron következő feladatokat. Ilyen elsősorban Batsányi élete homályos pontjainak vizsgálata; azután a költő viszonya kora ízlésáramlataihoz, s költői hatásának behatóbb analízise. Részletekbe menő továbbkutatást igényel Batsányi 1790—1795 közötti fejlődése, szerepe — életének talán legdöntőbb évei ezek.

Hátralévő feladatnak érezzük még Batsányi prózai műveinek elemzését s az életmű egészébe való beillesztését. Keresztury tanulmánya alapvetően a költői anyagra támaszkodik, Batsányi prózai írásai s a belőlük levonható következtetések lényegesen kisebb helyet kapnak. Ez a feladat természetesen nem oldható meg addig, míg meg nem történik a prózai művek s a levelezés körüli történeti-filológiai problémák éppoly gondos, minden részletre és vonatkozásra kiterjedő tisztázása, amilyent a versekre vonatkozólag a kritikai kiadás eddig elkészült kötete nyújt.

A költőről a bevezetésben nyert kép elmélyítését az anyag szerencsés kiválogatása teszi lehetővé. A kötet csaknem a teljes magyar nyelvű költői oeuvre-t hozza; csak a költő portréja szempontjából jelentéktelen, művészileg sem sokatmondó darabokat hagyva el, mint például *A magyar költő idegen, messze földön* sorozat nagy részét, vagy kisebb terjedelmű kísérleteket. Mindössze a Hohenlohe Károlynéhoz intézett költeményt hiányolhatjuk, mely érdekesen, a nőkhöz fordulva egészíti ki az Abaúj vármegye örömnépére írott vers gondolatait, vagy a kevésbé ismert, szép, s a bevezetésben csak részben idézett *Készület*-et. A versek a kritikai kiadásban megállapított időrendben vannak elhelyezve; néhány datálatlan vers keletkezési idejének új megállapítását utóbb felvetődött szempontok indokolták.

A versek szövege ugyancsak a kritikai kiadásban hitelesnek és véglegesnek megállapított szöveget követi. Mindössze két jelentős költemény közlési módja látszik vitathatónak. *A Tekintetes Nemes Abaúj vármegye örömnépére* írott vers 1790. évi szövegét a kritikai kiadás ismertetői szerint

Batsányi a kényszerítő körülmények hatása alatt dolgozta át 1830-ban; leghitelesebbnek tehát az első, 1790-ben háromszor is megjelent változatot kell tekintenünk; a válogatás viszont, mint a kritikai kiadás is, a második változatot közli. Épp így kérdéses helyes volt-e a *Levél Szentjóni Szabó Lászlóhoz* című verset a kritikai kiadásban megjelent formájában közölni, s nem kellett volna-e a vers körül támadt hivatalos eljárás irományai között fennmaradt, 1792-es szöveghez ragaszkodni. A két vers jelen formában való közlése viszont szükségessé tette volna egyrészt az átdolgozás időpontjának a megírás időpontja mellett feltüntetését, másrészt azt, hogy a jegyzetek e két esetben bővebben foglalkozzanak a versek átdolgozásának kérdésével s a szöveg közlésénél követett szempontokkal. Itt kell megemlítenünk azt a kisebb hiányt is, hogy Batsányi néhány idegen nyelven írott verseinek szép műfordításáról csak a jegyzetekből tudjuk meg, hogy eredetileg német vagy latin nyelven íródtak. Ez a közlés a felületesebb olvasók figyelmét könnyen elkerülheti.

A kötet második részét Batsányi prózai műveiből összeállított válogatás alkotja. Ezekből, a szerkesztők célkitűzésének megfelelően, „mind az irodalomszervező és közvéleményt hivatott irányítani, mind a költői mesterséget az ifjabb nemzedéknek tanító, a nyelv tisztaságát óvó” Batsányi alakja rajzolódik ki. E cél teljesebb elérése érdekében jelennek meg a prózai művek között Abaúj vármegye 1793. évi felterjesztési a magyar nemzeti játékszín és a sajtószabadság ügyében, melyek létrejöttében feltétlenül része volt Batsányinak, s valószínű, hogy megírásukban is. Ezek a körülmények azonban, úgy gondoljuk, még nem indokolják megnyugtató módon azt, hogy az iratokat Batsányi alkotásainak tekintsük; amíg tüzetes szövegkritikai vizsgálat vagy eddig ismeretlen adatok nem bizonyítják Batsányi szerzőségét, a két felterjesztést nem iktatnánk be művei sorába.

A szövegek utolsó csoportját Batsányi 21 levele alkotja. E levelek — Ráday Gedeonhoz, Teleki Józsefhez, Aranka Györgyhoz, Kovachich Márton Györgyhoz, Virághoz, Kazinczyhoz, Kisfaludy Sándorhoz, Jankovich Miklóshoz és Juranits Lászlóhoz — nemcsak időben fogják át — 1788—1840-ig — Batsányi egész pályáját, de költői és emberi egyéniségét is sokoldalúan mutatják be. Talán csak Batsányi feleségéhez intézett nagymennyiségű levélhagyatékának néhány darabjával lehetett volna gazdagabbá tenni a válogatást, melynek értékét egyébként érdekes, eddig kiadatlan szövegek is emelik. Az idegen nyelven írott leveleket a kötet helyesen csak magyar fordításban közli;

a fordítás tényére azonban a jegyzetekben utalni kellett volna. Nem lett volna talán felesleges a levelek lelőhelyére vagy első megjelenésére vonatkozó megjegyzés sem.

A kötetet az egyes darabokhoz csatlakozó tárgyi jegyzetek, s a nevek és kifejezéseket magyarázó jegyzék zárja le. A jegyzetek a kritikai kiadás eredményeire épülnek a legkisebb részletre is kiterjedő pontossággal és biztonsággal; az ott ismertetett bőséges anyagból csak azt emelve ki, ami a művek megértéséhez szükséges, sem többet, sem kevesebbet. Egyedül a Batsányi-mottók, idézetek forrásának megjelölését hiányoltuk néhány esetben; e források ismerete Batsányi műveltségéről, olvasmányairól alkotott képünket gazdagíthatná.

Összefoglalva az elmondottakat: a szerkesztők nemcsak annyiban végeztek jelentős és hasznos munkát, hogy Batsányi életművé-

nek maradandó értékeit a nagyközönség számára hozzáférhetővé tették, hanem azzal is, hogy a kötet bevezetése; szerencsésen válogatott anyaga s jegyzetei útján széles körök számára vált lehetővé Batsányi életművének s egész egyéniségének nemcsak megismerése, de megértése és értékelése is. A néhány, inkább technikai jellegű hiányosság nem csökkenti a kiadványnak ezt az érdemét. De figyelemre méltó a gyűjtemény a tudományos kutatás számára is: egytől jelentős bevezető tanulmánya s az ismeretlen vagy szétszórta megjelent prózai művek és levelek közlése és magyarázata folytán; másfelől azért, mert felébreszti mind Batsányi prózai művei és levelei teljes, kritikai kiadásának, mind a modern, részletes Batsányi-életrajznak igényét és szükségessége felismerését.

V. Windisch Éva

KASSÁK LAJOS: EGY EMBER ÉLETE

(Magvető kiadása, 1957. Két kötet.)

Némiképpen felelősnek érzem magamat ezért a könyvért, mert jó harminc évvel ezelőtt, mint a Dante könyvkiadó lektorának, részem volt a megjelenésében. 1925 tavaszán — Kassák Bécsben élt még — felesége hozta el hozzám az első kötetek kéziratát. Az emigráns szocialista s azonkívül avantgardista költő önéletrírásának kiadása nem volt éppen kockázat nélküli vállalkozás a Horthy-korszakban, de a Dante gazdáiban megvolt a hozzávaló bátorság. Hat kisebb kötetben jelent meg a mű; utóbb még két kötet: a háború végének s a két forradalomnak személyi története. Az utolsó — VIII. — kötet nem kapta meg a terjesztési engedélyt.

Hogy most, három évtized elmúltával, újra megjelenik a könyv, bőséges igazolása az akkori merész vállalkozásnak.

A két vaskos kötet 1916 őszéig, tehát az első világháború derekáig beszél el Kassák életét. A *Tett* című folyóirat betöltésével és a *Ma* megindításának tervezésével végződik, illetve szakad félbe. A könyvön semmi sem jelzi, de remélem, megjelenik folytatása, s talán kiegészítése is.

*

Augustinusnak, Hippo püspökének *Vallo• másai* óta minden művészi igényű önéletrajz erkölcsi önbírálat. Művészi igényről azért beszéltek, hogy kizárhassam az államférfiak és hadvezérek memoárjait, amelyek rendszerint mosakodások, tehát őszinteségük csak *cum grano salis* fogadható el. Az író, a művész

vallomása lélektanilag még akkor is érdekes, sőt bizonyos értelemben igaz, ha a kritika — mint Rousseau és főleg Goethe esetében — száz helyen megállítja is a tényektől való eltéréseket. Az a mazochista gyönyör, amellyel Rousseau rágalmazta magát, jellemzőbb lelki alkatára, mint az életrajz-írók ténymegállapításai.

Kassák önéletrírásában van valami regényszerű. Tipikus, nap nap után ismétlődő eseményeket jelenetekbe sűrít össze s gyakran sző az elbeszélésbe hosszú párbeszédet, amelyeket emlékezése bizonyára nem sztenografált le ilyen pontosan. (Próbáljuk csak bármily életbevágóan fontos beszélgetésünket két nap múlva rekonstruálni!) De ez a művészi szándék, amely a könyvet minden valószínűség naplónál élvezhetőbbé teszi, egyáltalán nem megy az őszinteség rovására.

Cselekvéseinek minden erkölcsi értékelésétől tartózkodik. Értelmetlennek látszó ifjúkori kalandozásait, munkakerülő, kolduló közép-európai vándorlását ugyanolyan tárgyilagos szárazsággal írja le, mint polgári kegyetlenségét elcsábított huga íránt, akivel hónapokon át nem áll szóba. Ugyanígy mondja el, hogyan tesz anyává egy leányt minden különösebb emóció nélkül, mily közbömbösen hagyja magára, meg sem nézve tulajdon gyermekét. Keménysége, amit mi utólag a *mű* élnivágásával, a viselős anya öntudatlan önzésével magyarázunk, nem teszi rokonszenvenné. Kassák nem is törekszik erre. Olyannak akarja megrajzolni magát, amilyen — más célja nincs.